

Tento termín byl splněn a Městská pojišťovna se začátkem srpna 1901 stěhovala do nových prostor.¹²

Velmi zajímavá a hodnotná je i ornamentální a sochařská výzdoba budovy. Jedná se např. o alegorické figury fakult filozofie, lékařství, teologie a práv dle návrhu Ladislava Šalouna,¹³ autora nedalekého pomníku mistra Jana Husa, který byl na Staroměstském náměstí slavnostně odhalen v roce 1915.

Již v roce 1909 se Osvald Polívka k projektu Městské pojišťovny vrátil, když projektoval obytný dům s průčelím do Salvátorské ulice. Tento dům v současnosti tvoří s budovou bývalé Městské pojišťovny jeden komplex (včetně kovové a prosklené dvorany). V letech 1933–1934 byly při Salvátorské ulici přistavěny další kancelářské i obytné objekty podle návrhu Františka Roitha.

Závěr

Při bližším pohledu se ukazuje, že systém zadávání architektonických zakázek a soutěží na jejich výstavbu byl přinejmenším stejně komplikovaný, jako je tomu v současnosti. Příklad budovy Městské pojišťovny v Praze nám přibližuje nejen svět tehdejších architektonických soutěží, ale v souvislosti s celou severní frontou Staroměstského náměstí i obrovský problém právě probíhající asanace. Období před rokem 1900 bylo momentem, kdy si širší odborná i laická veřejnost začala uvědomovat, jaké bezprostřední i dalekosáhlé důsledky bude projekt asanace znamenat. Kromě vidiny moderního a zdravějšího velkoměsta začínali bolestně vnímat i nenahraditelné škody, které se s každým zbořeným domem zvětšovaly. S velkým časovým odstupem můžeme dnes konstatovat, že ztráta původního stavebního fondu v důsledku asanace je obrovská, na jeho místě však vzniklo komplexní hodnotné dílo, které má v rámci dnešní památkové rezervace své nezastupitelné místo.

Renata KLÍMOVÁ

■ Poznámky

12 Více o celkových nákladech na stavbu budovy viz B. a. Budova městské pojišťovny v Praze. *Architektonický obzor*. 1902, roč. 1, s. 20. ISSN 1803-3350.

13 Více o umělecké výzdobě budovy např. ŠÁMAL, Petr; RYMARÉV, Alexandr. Výzdoba průčelí budovy Pražské městské pojišťovny. Za starou Prahu. *Věstník Klubu Za starou Prahu*. 2006, roč. 36 (7), č. 1, s. 39–44. ISSN 1213-4228. Dostupné on-line na WWW: <https://docs.google.com/viewer?url=http%3A%2F%2Fzastarouprahu.cz%2Fbase%2Fvestniky%2Fpdf%2Fvestnik-2006-1.pdf> [cit. 21. srpna 2015].

1

O rekonstrukci kroužené klenby – vrcholu pozdně gotického kamenického řemesla¹

Rekonstrukce kroužené klenby² v zámecké kapli rezidenčního zámeckého sídla v Drážďanech (datované k roku 1556), která proběhla teprve nedávno, v letech 2009–2013, opět oživila již zapomenuté řemeslnické schopnosti nutné pro výstavbu pozdně gotických klenbových konstrukcí. Týmu řemeslníků, projektantů a odborníků se tehdy v Drážďanech podařilo nalézt společné řešení rekonstrukce kroužených klenob.

S příchodem renesančního umění před více než 400 lety došlo postupně k potlačení pozdně gotické klenbové techniky ve prospěch rovných trámových stropů ze dřeva. Tato technika však až na některé výjimky, jež jsou v Německu spojené s příklady sanace památek po těžkých válečných ztrátách, víceméně zanikla. Kromě mistrovských knih (dílečných příruček) ze 16. století, které vedle sporých textových popisů obsahují i některé pracovní náčrty s vnesením půdorysu a žebrování pomocí podélného rozvinutého řezu (Grund- und Bogenaustragung), se ve střední Evropě dochovaly především kusy klenbových žebrování s nálezy konstrukčních linií tehdejšího zpracování a jejich geometrických vztahů.

Snahy mladšího umělecko-historického bádání o vysvětlení nadvakrát zakřivených částí žebrování pomocí kamenického a zmíněných geometrických vztahů skončily nezdarem. Jiné vědecké teorie vedly při praktických pokusech řemeslníků k rozporuplným závěrům, ostatně ani samotná dochovaná klenbová žebrování se svým

Obr. 1. Celkový pohled na krouženou klenbu – pracovní oblouky dřevěné konstrukce ležící na lešení z ocelových námen. (Foto: Rainer Böhme – Photograph Dresden, 2013)

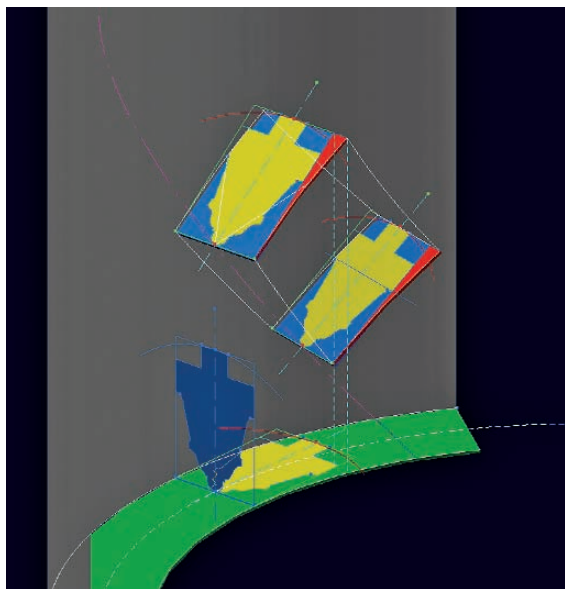
profilovým, průběžně se měnícím zakřivením ani vyhodnocené nálezy jednotlivých konstrukčních linií těmto uvedeným teoriím neodpovídaly. Jedná se zejména o badatelské názory, podle nichž má klenbový profil stát kolmo v každém místě průběhu daného žebrování, rovněž že jednotlivé části klenbového žebrování by měly být narysovány podle zakřivených šablon po délce klenbové osy a konečně že dílečné kusy žebrování by měly být u klenbových konstrukcí navzájem zaměnitelné, neboť sledují totožné úhelné stupně v půdorysu i nárysu.

Pro bližší pochopení tehdejší řemeslné techniky na dodnes ještě dochovaných klenbových žebrováních a nále-

■ Poznámky

1 Překlad článku z němčiny do češtiny a jeho editorské úpravy provedla Michaela Pavelka Rýdlová. Originální znění článku viz BAUER, Thomas; LAUTERBACH, Jörg. Schlingrippengewölbe- Höhepunkt spätgotischer Steinmetzkunst. *Stein. Zeitschrift für Naturstein*. 2014, roč. 3, č. 11, s. 30–35. ISSN 0039-1034-0940-6905.

2 Pojem „Schlingrippengewölbe“ z německé stavebně-historické terminologie je zde v českém překladu nahrazen obecným pojmem „kroužená klenba“. Užití německého odborného pojmu v původním článku bude v tomto českém překladu opatřeno pokaždé příslušnou poznámkou.

2

3

Obr. 2. Princip geometrie žebra s dvojitým zakřiveným průmětem (Schlingrippengeometrie). Naklání-li se kolmo stojící šablona profilu (modře) až do horizontální polohy (žlutě), je zřejmé, že ve vnějším rádiu profil z pláště prstence vyčnívá a ve vnitřním rádiu by naopak kus chyběl (červeně zaznačené zakliněné plochy v nakloněném žebře). Tento rozdíl se vyrovná, když se u spár boky profilu při pohybu osově natočí natolik, že přetnou vnitřní stejně jako vnější rádius, a těleso mezi oběma částmi bude volně spojeno. (Foto: bauer lauterbach – bauer lauterbach GmbH Archiv)

Obr. 3. Osazování žeber z kamenické dílny – Steffen Rau a Karsten Kramer z firmy Dreßler Bau osazují jeden dílenský kus žebra, jenž je upevněn pomocí táhel a později zalit pojivem. Ústřední kus žebra je osazen na kůlech pod spoji žeber, ostatní klenební žebra podpiřají pomocné trámký umístěné mezi kůly. (Foto: Rainer Böhme – Fotografph Dresden, 2013)

zech narýsovaných konstrukčních linií byl proto podniknut zcela nový průzkum více než 25 pozdně gotických kroužených kleneb v prostoru střední Evropy (mimo jiné Vídeň, Praha, Banská Bystrica, Kutná Hora atd.). Průlom v jejich poznání přinesla pak projektová práce u příležitosti kompletní rekonstrukce kaple sv. Erasma v Berlíně, spojená s výrobou dvou modelů žeber se zakřiveným průmětem,³ zhotovených tradiční technikou. Vzhled těchto nově provedených modelů se řídil převážně podle plánů, jednotlivých skic a obšíhlé fotobírky, pocházející z doby kolem roku 1930.⁴ Podstatnou roli při zhotovení modelů sehrály zároveň i fotografie konstrukčních detailů již zničené klenby z roku 1951. Jednotlivé části kroužených žeber pak podle dnešního 3D definování tělesa klenebního žebra nejprve vypadaly tak, jako by stále též průřez žebra probíhal pořád kolmo podél jedné spirálovité li-

nie, a to podobně jako profilované zábradlí na zdejších točitém schodišti. Dílenští mistři pozdní gotiky ovšem uvažovali pouze ve dvou rovinách prostoru a jednotlivé části žeber odvozovali z půdorysné úrovně, s figurací složenou z kruhů a vyvedením oblouku žeber pomocí podélného rozvinutého řezu. Tyto náčrty složené pouze ze dvou rovin byly odvozeny a narýsovány jen přes spáry, což také dokazují mimo jiné všechny dochované dílenské příručky s příslušnými nákresy. S dnešním 3D uvažováním o zachycení tělesa klenby je tedy pojem krouženého žebra se zakřiveným průmětem⁵ často jen stěží vysvětlitelný, poněvadž již o středověké klenební technice uvažujeme až příliš komplikovaně. Navíc nebylo prozatím dostatečně bráno na zřetel ani to, že jednotlivá žebra se zároveň průběžně odlišně ohýbají a že je tím také jejich profil na každém místě v průřezu lehce změněn, což ostatně podmínečně geometricky vyplývá z konstrukce ve 2D prostoru.

Na základě závěrů ze studií řemeslného provedení se při rekonstrukci klenby kaple v Drážďanech přistoupilo u jednotlivých kusů žeber ke kamenotechnickému dílenskému projektování (steintechnische Werkplanung). Toto projektování se opíralo o předložený návrh klenebního schématu, zhotovený architektem Jensem Uwe Anwandem pod odborným badatelským dohledem Stefana Bürgera. Návrh zachycuje spodní linie žeber, na jejichž základě se později mohla kamenickou technikou přímo zhotovit nadvakrát zakřivená klenební žebra a jejich styčné spojovací části. K profilu žebra bylo ze strany památkové péče k dispozici jedno snímání tohoto profilu na základě některých dochovaných nálezu. Předpoklad, že na spodních žebrových liniích profil ubíhá stále stejně podélně, není ve shodě s původními středověkými konstrukcemi. Podle toho, jak silně je příslušné žebro ohnuto, se nad spodním středovým bodem profilu osově natáčí vnější

i vnitřní profil, a to do té míry, až v radiálně nakloněné poloze protne vnitřní i vnější poloměr plášťového prstence u půdorysné figury. V rámci řemeslnické praxe se pak toto provádí skrze půlstranné profilové šablony, osazené na spodní středový bod profilu a poté nakloněné až k samotnému řezu. Totožný princip se poté rovněž uplatňuje i v rámci zhotovení 3D počítačového modelu.

Tento princip je zároveň klíčem k samotnému zhotovení kroužených žeber,⁶ jež jsou definována a narýsována výlučně na základě styčných ploch a poté vypracována zcela volně od ruky mezi styčnými plochami sousedních žeber – navíc jen s několika pomocnými křivkami vedoucími souběžně s profilem, v návaznosti na načrtnutou spodní žebrovou linii. Zakřivení profilovaných kusů žeber v podélném směru vyplývá přitom geometricky z vlastní podstaty. Převážně z ekonomických a materiálních důvodů se pak 3D-dílenské projektování (3D stoneplaning) omezilo na návrh neopracovaného kamenného tělesa, které již leželo nakloněné v prostoru. Díky tomu se pak již mohly pro jeden dílenský kus požadovat menší velikosti hrubých kamen-

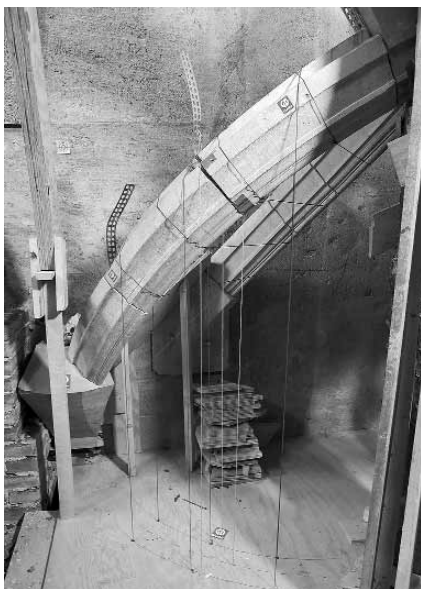
■ Poznámky

3 Schlingrippen.

4 BAUER, Thomas; LAUTERBACH, Jörg. *Die Schlingrippengewölbe der Erasmuskapelle Berlin, Rotbergkapelle Basler Münster, Landhauskapelle Wien, Eleemosynariuskapelle Banská Bystrica, Ratsaal Boleslawice/Bunzlau, Rathaus Lwówek Slaski/Löwenberg*. Berlin 2011. ISBN 978-3-00-038231-4. (on-line verze ke stažení http://www.schlingrippe.de/media/publikationen/buch_schlingrippen.pdf, vyhledáno dne 23. 4. 2015.)

5 Schlingrippe.

6 Schlingrippe.

4

Obr. 4. Drátěný model kolektivu Bauer – Lauterbach k objasnění geometrie spár (žlutě vyznačené dráty). Radiálně nakloněné spáry kroužených žebér (tj. jejich spodní středový bod a oba horní lícové body styčné plochy) tvoří podle naklonění nestejnopranný trojúhelník. (Foto: M. Ventas, 2014)

Obr. 5. Zhotovení žeberního spoje v 4 stupních, od hrubého tělesa žebra (pravý výběh žebra) až k volně navrženému žebernímu profilu (levý výběh žebra) včetně konstrukčních rysek žebra z plánové dokumentace. (Foto: bauer lauterbach – bauer lauterbach GmbH Archiv)

ných bloků, poněvadž čím větší byl neopracovaný blok při původním rýsování, tím víc je nakloněno žebro v klenbě. Načrtnutý plán zde totiž vyplývá z horizontálního povrchu.

Samotné části žebér pak podle šablon projektování zhotovili kameníci firmy Fuchs & Girke Bau und Denkmalpflege GmbH a firmy Kontin po narýsování styčných ploch. Po dostatečném provedení zkoušek na prvním zkušebním kusu byla další žebra zhotovena zcela volně od ruky mezi již zanesenými spárami. Současným rukopisem řemeslného zpracování se tak do cílilo takové podoby žebra, která geometricky odpovídá výsledkům historického průzkumu na pozdně gotických kroužených klenbách.⁷

Stavební historie drážďanské zámecké kaple

Poté co v roce 1547 díky prvnímu kurfiřtu Moritzovi získala kurfiřtský titul celá albertinská linie rodu Wettinů, došlo zároveň k významnému rozšíření zámecké rezidence v Drážďanech. V rámci tohoto stavebního zásahu bylo v roce 1566 ke stávající stavbě připojeno zcela nové severozápadní křídlo, kde zároveň vznikla zámecká kaple. Po zámecké kapli v Torgau to byla teprve druhá evangelická kaple v celém Sasku.

Vnější podobu této kaple silně ovlivnil styl nastupující renesance, jakož i nový, velkolepý model centrálního zámeckého nádvoří, jež se v tehdejší architektonické teorii objevuje od poloviny 16. století. Na sloupy zdejší kaple s toskánskými hlavicemi zde ostatně nasedá samotná figurativní klenba, v té době již jako velmi pozdní ohlas gotického stylu. Jako by se v ní zdejší kameníční mistři stále chtěli pokoušet o spojení svého zanikajícího kamenického řemesla u velkých klenebních podniků s moderními architektonickými formami, přicházejícími do Zaalpí z Itálie.

Více než 150 let pak sloužila drážďanská zámecká kaple jako duchovní a hudební centrum Sasku. V kapli uvedl téměř celé své životní dílo skladatel a dirigent zámecké dvorní kapely Heinrich Schütz. Díky němu se ostatně lze často setkat se synonymem pojmenování kaple „Schützkapelle“. Poté co saský kurfiřt Friedrich August získal roku 1697 polskou korunu, musel výrazně demonstrovat svůj příklon ke katolické víře. Jeho syn Friedrich August proto roku 1736 tuto luteránskou zámeckou kapli zavřel a následně došlo i ke stržení její klenby. Kaple byla přepatrována prostým rovným stropem a vzniklé prostory byly poté využity jako pokoje pro děti Augusta II. V noci na 13. února 1945 byla většina prostor drážďanské zámecké rezidence zničena bombovými nálety. Zámecké ruiny však poté ještě stále tvořily dostačující stavební substanci pro rekonstrukci. Již v roce 1986 započala nová stavba z rozhodnutí rady drážďanského kraje (vydaného dne 27. 9. 1985), přičemž cílem památkové péče se stala zároveň i zámecká kaple. V letech 2009–2013 pak proběhla rekonstrukce jmenované kroužené klenby.⁸

Stavební inženýr Thomas Bauer a architekt Jörg Lauterbach založili po více než dvaceti letech zkušeností s rekonstrukcemi historických staveb (např.

5

Frauenkirche, Drážďany) svoji vlastní architektonickou a inženýrskou kancelář pro historické rekonstrukce, především pro kamenotechnickou projektovou dokumentaci. Momentálně spolupracují na rekonstrukci Eosandrova portálu při zámku v Berlíně a taktéž na obranné věži hradu Löwenburg v Kasselu a obelisku Knobelsdorff v Postupimi. V posledních dvou letech se autoři příspěvku rovněž věnovali společně s Norbertem Nussbaumem výzkumu, zaměřování a konstrukčním problémům kleneb Benedikta Rieda na Pražském hradě. Výsledkem této badatelské práce je poznání Riedovy konstrukční strategie a zároveň nových aspektů týkajících se místa jeho původu.⁹ V současnosti (od února roku 2015) probíhá ve spolupráci autorů článku a Michaely Pavelkové Rýdlové společný projekt věnovaný radniční kapli sv. Jeronýma v Olomouci a její pozdně gotické klenební figuraci zdejší kroužené klenby arkýře.

Thomas BAUER, Jörg LAUTERBACH

■ Poznámky

7 Schlingrippengewölbe.

8 Schlingrippengewölbe.

9 Viz BAUER, Thomas; LAUTERBACH, Jörg; NUSSBAUM, Norbert. Das Gewölbe der Böhmschen Kanzlei auf dem Prager Hradschin: Zum Verständnis gotischer Entwurfs- und Konstruktionsstrategien um 1500. *INSITU: Zeitschrift für Architekturgeschichte*. 2014, roč. 6, č. 1, s. 65–80. ISSN 1866-959X; Titíž. Benedikt Rieds Schlingrippengewölbe auf der Prager Burg: Entwurf, Steintechnik, Kontext. *INSITU: Zeitschrift für Architekturgeschichte*. 2015, roč. 7, č. 1, s. 59-76. ISSN 1866-959X.